

פסק דין

שם תמוה מ"ט

201/101

ושחקת ממנה הדק וגר. (ל, לו)

בגמרא כריתות (ו' ב), אמר רב. כשהוא שוחק אומר היטב הדק היטב, מסייע ליה לר' יוחנן, דאמר ר' יוחנן כשם שהדיבור רע לין כן הדיבור יפה לבשמים; וכן הוא בגמרא מנחות (פ"ז א) על המשנה שם, זרק הגיר הקיש בקנה, שואל שם בגמ' ולימא ליה מימר, מסייע ליה לר' יוחנן דאמר ר' יוחנן כשם שהדיבור יפה לבשמים כך הדיבור רע לין.

שם תמוה מ"ט נקט הקרא על הציווי למנות לשון תשא, והי"ל לומר לשון אחר היותר ברור, וצ"ל דהנה כשנוכח לאחד על שאינו לומד תורה או שאינו עוסק באיזה מצוה יוכל להתנצל מי אני, שחושב שלא יוכל ללמוד או לעשות המצוה, נמצא שבמדת העונה יכול לבא לידי רשעות וע"ה, אבל כשרואה איד שנחשב למגין ממש שיה כגדול העולם, או הוא רואה שגם הגדול והצדיק הוא איש כמותו שאין מחשבין אותו לשנים וליותר, ויבין מזה שתלוי רק במעשה ובחשק נמרץ שאו יוכל להגיע למדרגת הגדול ביותר, וממילא נתבטלה ענותו הנבערה שהוא רק עצת היצר. ולכן כשרוצה למנות אמר בלשון כי תשא, שבוה כ"א מרגיש התנשאות ששהו הוא במגין להמנות אחד כמו

ויש להבין, מה זה בא ר' יוחנן ללמדנו במה שצירף אלו שני ההפכים להשוותן יחד לומר, "כשם" שהדיבור רע לין כן הדיבור יפה לבשמים, וכן במנחות שם להיפך, "כשם" שהדיבור יפה לבשמים כך הדבור רע לין, אם כוונתו רק להודיע שהדיבור מניק לין ויפה

משה גדול העולם, וממילא גם הוא יקבל עליו לעסוק בתורה ובמצות להגיע לאיזה מדרגה של צדיקים שתלוי רק בו.

30

שהדיבור יפה לזה וקשה לזה שנתבונן בהם מה טעם עשה הקב"ה ככה שהדיבור יניק לין וישבית את הבשמים, אלא כדי שנלמד מזה אישור ובמה להשתמש עם כוח הדיבור לדבר בהם, ובמה ואיפוא למנוע ולחדל ולשתוק מהדיבור.

הנה ידוע שהיין הוא מתענוגי החומר התומד ומתאה לשתייתו, שלכן באו עליו כמה אזהרות מן הכתובים ומחז"ל שלא ימשכו אחריו, ולעומת זה הבשמים שהן לרית, אמרו בגמ' (ברכות מ"ג) איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נלנה ממנו זה הריח, והנה בעניני החומר טובה השתייה ולמעט בדיבור עד כמה שאפשר, וכמו שאמרו (אבות פ"א) כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי, "לגוף" טוב משתיקה, וכן בחולין (דף פ"ט) אמרו, מה אומנתו של אדם בעולם הזה ישים עצמו כאלם, יכול אף לדברי תורה, תלמוד לומר צדק הדברון, וכל זה יש ללמד מאלה שני הדברים, שהיין שהוא הנאת הגוף ומתענוגי החומר, קשה לו הדיבור, ומה יש לנו לקחת לימוד שבענינים הגשמיים והחומריים יש למעט הדיבור עד כמה שאפשר, והבשמים שהן הנאת הנפש והנשמה, יפה להן הדיבור, ובכך יש מזה לימוד שבענינים הרוחניים צריך להרבות בהן הדיבור, והוא שאמר ר' יוחנן כשם שהדיבור יפה לבשמים, שהוא מה שהנשמה נהנית בהן, כך הדיבור רע וקשה להיין, שהוא הדבר שהגוף תומד ונהנה ממנו, [וכמו שכתב רש"י בשיר השירים על הפסוק כי טובים דחיד מיין: כל סעודת שנג ושמתה נקראת על שם היין שנאמר וכו' עיין שם] שבתן צריך למעט הדיבור, וסיג לחכמה שתיקה,

11

לנצל את הכשרונות

ה' 307
(4) ה' יוס
pe

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: רְאֵה קִרְאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אֹנִי בֶן חֹזֵר לְמִטָּה יְהוּדָה:
וְאִמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹקִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה: לְחֹשֵׁב מַחְשַׁבֹת לַעֲשׂוֹת
בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת: וּבְחֹרֶשֶׁת אָבֹן לְמַלְאֵת וּבְחֹרֶשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלָאכָה: (שמות
ל"א, א'-ה')

1 "ראה קראתי"? שואל רבי משה פיינשטיין זצ"ל: לכאורה לא מובן, היכן קרא לו
לבצלאל? כיצד נאמר "ראה קראתי" - היכן ראה?

וּתִירֶץ, כִּי עֵצָם זֶה שֶׁהִקְב"ה מִילֵא אֶת בְּצַלְאֵל בְּרוּחַ ה' בְּתִבּוּנָה וְדַעַת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב
וּבַכֶּסֶף, זֶה הַקְרִיאָה שְׁלוֹ. זֶה הוּא קוֹל ה' שְׁקוֹרָא לוֹ לַעֲבוֹד בְּמַלְאכַת הַקּוֹדֵשׁ שֶׁל
עֲשִׂיַת הַמְשָׁכָן. מִשׁוּם שֶׁאֲדָם שֶׁהִשִּׁי"ת נָתַן לוֹ כּוּחוֹת וְכִשְׁרוֹנוֹת, צָרִיךְ לַדַּעַת כִּי
כִשְׁרוֹנוֹת אֵלּוּ נִיתְּנוּ לוֹ, כְּדֵי שִׁיעֶשֶׂה בֵּהֶם אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל הַשִּׁי"ת.

וּמִסִּיק מִכֶּךָ, לֵב כָּל אָדָם, בֵּין שֶׁנִּיתְּנָה לוֹ חִכְמָה, בֵּין שֶׁנִּיתְּנָה לוֹ גְבוּרָה, וּבֵין שֶׁזָכָה
לְשִׁפְעַת בְּרַכָּה בְּכֶסֶף וּבַנְּחָשִׁים, כָּל אֱלֹהִים רַק כְּדֵי לַעֲשׂוֹת בֵּהֶם אֶת רְצוֹן ה'.
וְכִשְׁרוֹאִים הִרְבֵּה בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּיתְּנוּ לָהֶם חִכְמָה וּגְבוּרָה וְכֶסֶף, וְאִינָם מְנַצְלִים אֶת
כּוּחֵם לַעֲשׂוֹת אֶת רְצוֹן הַשִּׁי"ת, זֶה מִשׁוּם שֶׁהַבְּחִירָה בִּידָם, וְאִינָם מְבִינִים כִּי לִכֶּךָ
קָבְלוּ אֶת מַתְּנוֹת ה' הַלְלוּ. וְהוּא מְסִיִּים וְאוֹמֵר כִּי כָל הַכִּישׁוּרִים הַלְלוּ יֵהֲפֹכוּ
לְתַבִּיעָה עֲלֵיהֶם: מָה עָשׂוּ עִם מָה שֶׁהִקְב"ה הִשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם?

כִּמָּה חֲשַׁבּוֹן הַנֶּפֶשׁ מְעוֹרָר מֵאִמֵּר זֶה. כִּי הָרִי לְכָל אֶחָד יֵשׁ כִּישׁוּרִים לְדַבֵּר מִסוּיָם.
יֵשׁ הַמוֹכְשִׁים בְּלִימוּד הַתּוֹרָה וִיכוּלִים לְהַרְבִּיץ תּוֹרָה וּלְלַמֵּד לְרַבִּים. יֵשׁ הַמִּיטִיבִים
לְהוֹצִיא מֵהַתְּלִמִּידִים אֶת כִּשְׁרוֹנוֹתֵיהֶם. יֵשׁנָם אֲנָשִׁים שְׁלִיבִים הַרְחֵב מֵאֲפֹשֶׁר לָהֶם
לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם אַחֵרִים. יֵשׁ אֲשֶׁר חָנַן אוֹתָם ה' בְּכֶסֶף וְיֵשׁ אֲשֶׁר חֲנֹנִים ה' בִּידֵי
זֶהב לַעֲשׂוֹת בֵּהֶם אֶת רְצוֹנוֹ. לְכָל אֵלּוּ וּלְדוֹמִים לָהֶם צְרִיכִים הַדְּבָרִים לְהִשְׁמַע
וּלְהַדְהֵד בְּאוֹזְנֵיהֶם. הֵם צְרִיכִים לְשִׁמּוֹעַ אֶת הַקְרִיאָה מִן הַשָּׁמַיִם הַקּוֹרְאָת לָהֶם
לַעֲשׂוֹת אֶת רְצוֹן ה' עִם כּוּחוֹתֵיהֶם הַמְּבוֹרָכִים.

לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא

על הפסוק (בראשית מ"ה, ג'): "ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו", אומר
המדרש (בראשית רבה צ"ג, י'): "אבא כהן ברדלא אמר: אוי לנו מיום הדין, אוי לנו
מיום התוכחה. יוסף קטנן של שבטים היה, ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו.
לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא, על אחת כמה וכמה."

מה הכוונה בדברי אבא כהן ברדלא: "ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא"? אבא
כהן ברדלא מחדש, שמלבד התוכחה שהקב"ה יוכיח את האדם על העברות
והחטאים שחטא ועשה בחייו, הוא יוכיח כל אחד גם על מה שהוא. כי המילה
'חטא' היא לא רק לשון של עבירה, היא גם לשון חסרון. ביום הדין וביום התוכחה
יתבע האדם לא רק על העבירות שעבר, אלא גם על כל מה שהחטיר במשך כל
ימי חייו. היות שכל אחד ואחד קיבל כוחות נפש גדולים מאד, אילו היה מנצל
אותם, יכול היה להעפיל לפסגות רמות. אין אחד שאין באפשרותו לגדול
ולהתעלות, זה תלוי רק אם מנצלים את הכשרונות כראוי או לא. ואם אחד אינו
מנצל את הזמן שלו ואת כוחות הנפש שלו, יתבע אותו הקב"ה לפי מה שהוא,
לפי מה שיש בו: למה הוא לא הגיע להרבה יותר עם הכשרונות שקיבל? למה
הוא נמצא במצב שלו בלבד ולא יותר?

(2)

הדין הראשון של האדם

הגאון מוילנא אומר, כי אחרי שבן אדם נפטר, הוא צריך לעבור שבעה דינים. הדין הראשון הוא - כאשר הוא מונח על הרצפה אחר פטירתו. מיד אחרי שאדם נפטר מורידים אותו על הרצפה ומכסים אותו. והוא מחכה כמה שעות להלוויה. אומר הגאון מוילנא, כי בשעות אלה באים מלאכים ומראים לו את הכוחות הרוחניים שהיו לו, ולאן יכול היה להגיע. בשעות אלו הוא רואה שהיה יכול להיות גאון גדול וצדיק גדול, וכאשר הוא יודע למה שבאמת הגיע ועד כמה רחוק רחוק הוא ממה שיכול היה להיות, זהו הקשה שבדינים ואין לך צער גדול מזה.

שלושה כרכים של 'העמק שאלה'

מספרים על הנצי"ב מוואליזין זצ"ל. כי בעת שגמר להדפיס את ספרו הגדול 'העמק שאלה' על השאלות, אסף את בני משפחתו ועימם ציבור נוסף ועשה סעודה. כשנשאל על הסיבה לכך, השיב ואמר, כי בצעירותו, עוד לפני הבר מצוה שלו, אמרו עליו שהוא לא בעל כשרון. יעצו לו, שאם אין לו כשרונות ללימוד, שילך להיות נגר וכדו'. הוא יעשה שולחנות, ספסלים וסטנדרים, ואחרים ילמדו עליהם תורה, גם זה טוב. אבל לצבי יהודה הצעיר היתה חשקת התורה עצומה והוא לא שָׁמַע להם. במשך עשרים וחמש שנה למד בשקידה עצומה וחבר שלושה כרכים גדולים של הספר 'העמק שאלה' על השאלות, ספר מלא בגאונות.

ובסעודה הוא דיבר, וכך אמר: "מסתמא אתם מתפלאים, מה ראיתי לערוך סעודה זו? הוא ציטט את דברי הגאון מוילנא שאומר כי אחרי פטירתו, הדין הקשה ביותר זה הדין הראשון, כאשר מניחים את הנפטר על הרצפה, המלאכים באים אליו ומראים לו את הכוחות הרוחניים שהיו לו, ועד כמה יכול היה לגדול עם הכוחות האלה בתורה. והוא יודע בעצמו לאיזה הישגים קטנים הוא הגיע ושהוא בזבז ושרף את החיים. ויש לו כזה צער גדול מזה. וכשאני הייתי ילד, אמרו לי במשפחה להיות נגר. אילו הייתי עושה כך, הייתי קם כל בוקר מוקדם ומתפלל. אח"כ הייתי עובד משבע בבוקר עד שבע בערב בנגריה, מנסר עצים ומדביק וכו'. אחרי מאה ועשרים שנה הייתי שוכב על הרצפה והמלאכים היו באים ומראים לי שלושה כרכים של 'העמק שאלה' ואומרים לי: את זה יכול היית לחבר, ובמקום זה עשית סטנדרים, כסאות ושולחנות. וכיון שברוך ה' זכיתי לחבר את הספר, אני בטוח שאת זה כבר לא יראו לי ולא יהיה לי צער מזה, לכך אני עושה סעודה ומודה לקב"ה.

עבודה עם הכלים שיש לך

מפורסמת העובדה שבפורים ניגש הגה"צ רבי נפתלי אמסטרדם זצ"ל, לפני רבו ר' ישראל מסלנט ואמר לו: אילו היה לי את הראש של ה'שאגת אריה' ואת הלב של בעל 'יסוד ושורש העבודה' ואת המידות של הרב, הייתי עבד ה' מושלם. ר' ישראל ענה לו על אתר: "אתה עם הראש שלך, והמידות שלך והלב שלך, תוכל להיות מה שאתה".

לכל אחד תפקיד ייחודי בעולם

הרה"צ רבי חיים פרידלנדר זצ"ל אמר, כי את יסוד הדבר הגדירו חז"ל בגמרא (סנהדרין ל"ז): "לפיכך נברא האדם יחידי, להגיד גדולתו של הקב"ה. שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה. ואילו מלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהם דומה לחברו".

לכל אחד ואחד יש לו תפקיד מיוחד בבריאה, תפקיד המתאים אך ורק לו. השוני בין אדם לחברו הוא השוני בסוג התפקיד שנועד לו. כאשר יתבונן האדם על מעלותיו וסגולותיו המיוחדות לו, הוא מרגיש ומכיר כי 'בשבילי נברא

תכלית הבריאה. אם כן, 'בשבילי נברא העולם', למלא את התפקיד בתכליתו ובשלימותו. מכח זה הסיקו חז"ל כי "כל המקיים נפש אחת מישראל, כאילו קיים עולם מלא". מכיוון שכך, תכלית האדם הינה חלק מתכלית הבריאה, ובתפקידו המיועד ומיוחד אך ורק לו הוא עולם מלא, שכן אין אחד דומה בתפקידו לחברו. אפשר לומר על כל אדם כי הוא חד פעמי בבריאה. כל אדם הוא מבחינתו אדם הראשון, אדם יחיד ומיוחד, אשר כל העולם נברא רק בשבילו, לצורך מילוי תפקידו. 6

לא לבזבז את הכשרונות

בעל הידושי הרי"ם זצ"ל היה אומר משמו של האר"י הקדוש שלפיכך חזר יעקב אבינו אף על פכים קטנים. לפי שכל דבר של אדם יש לו מן השמים שייכות אליו, ולכן עליו להיזהר לבל ישחית אותו. והוסיף ואמר: "לפיכך, מאוד יש לאדם להיזהר לבל יבזבז את הכשרונות והכישורים שהעניקו לו משמים". (מראש צורים)

'להיות כמו כולם' - לא אמור לספק

פְּנֵשֶׁר יַעֲרִי קִנּוּ עַל גּוֹזְלֵי יַרְחָף, יִפְרֹשׁ פְּנֵפִי יִקְחֵהוּ יִשְׁאַהֵוּ עַל אֲבֵרְתּוֹ: (דברים ל"ב, י"א)

"שאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם, לפיכך נושאים [לגוזליהם] ברגליהם מפני הנשר. אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ, לפיכך נושאים על כנפיו. אמר, מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני". (רש"י)

הנשר אינו מסתפק לעוף בגובה של כולם, להיות כמו כולם, אלא מנצל את הכוחות שהקב"ה נתן לו לבדו וכיון שהוא מחונן לעוף יותר גבוה הוא מגביה את עצמו עד מילוי כל כוחותיו. 21

ויש ללמוד מהנשר מוסר השכל, לנצל את כל הכשרונות והיכולות שחנן אותנו ה', ואם זכה ליותר כשרון ויכולת מחבריו, לא יסתפק ללמוד וליתן צדקה כמותם, אלא יעשה יותר וינצל את הכוחות המיוחדים.

ושמעתי בשם האלשיך הקדוש לפרש בזה את דברי רבי יהודה בן תימא (אבות פ"ה): שציווה להיות קל כנשר. כלומר שלא תסתפק להגיע לעבודת ה' שכולם עושים, אלא תהיה קל להוסיף עליהם ולנצל את הכשרונות המיוחדים לך. (הרב ר' יצחק פאלק שליט"א)

אפשר לעשות יותר

מסופר על מרצה דגול שעלה על בימת הכבוד להרצות, ועמו כמה וכמה שקיות שלא נודע מה בא בקרבן. הוא החל את דבריו כשהוא שם כלי זכוכית עגול גדול במרכז השולחן. הוא החל מוציא מהשקית הראשונה חלוקי אבנים. הניח אותן בכלי בזה אחר זה עד כי נראה היה שהכלי מלא עד שפתו. כשנשאלו שומעי לקחו האם הכלי מלא, השיבו כולם בחיוב. שלף הלה שקית נוספת ושפך ממנה תצץ לתוך הכלי. "האם הכלי מלא עתה?" שאל אותם בתרועעת נצחון. "וודאי וודאי!" השיבו לו על אתר. "האמנם כן?" שאל המרצה בחיך תוך שהוא מוציא שקית מלאה בחול ושופך את תכולתה לכלי שהלך והתמלא. ואכן הכלי היה מלא וגדוש עד שפתו העליונה. מכה מכאן ומכה מכאן וכל הנוכחים הנהנו בראשם. וכאן הפתיע את כולם כאשר שלף מאמתחתו בקבוק מלא מים ויצק אותו אל הכלי לקול תשואתם של הציבור הרחב. 31

(4)

מה רצה המרצה להסיק מכך? הוא ביקש ללמד אותם, כי אם מאן דהוא מרוצה מעצמו. די לו במה שמפיק מיכולתו, עליו לדעת כי יש בו יכולות להוציא מעצמו עוד ועוד. אם חושב הוא כי מילא את ייעודו וניצל את כישוריו, חובתו להפנים כי טמונה בו יכולת עצומה לעשות ולפעול עוד ועוד.

①
ע

זה המוסר השכל שנלמד מסיפור זה, והמסקנה המתבקשת היא, כי כל כשרון וכל כח שה' נתן בי, זו קריאה, המחייבת לבוא לידי ביטוי בחיי. אין להסתפק במועט, ואין לומר 'שלום עלי נפשי', כי די לי במה שאני עושה. קבלת כוחות גדולים, עליך לנצל אותם. אם לא - "על כל אלה יביאך האלוקים במשפט".

(יג) הודיעני נא את דרכך. על דרך הפשט: דרכיך, מדותיך * כי דברי הש"י הם מדותיה.

②
כתי

וכן באר דוד ע"ה: יודיע דרכיו למשה⁶⁶. והזכיר המדות מיד: רחום ותנון ה' ארך אפים ורב חסד⁶⁷. והנה משה בקש הודעת הש"י מתוך דרכיו ומדותיה בלומר מתוך דרכי פעולותיה והשיב לו הש"י על זאת: אני אעביר כל טובי על פניך⁶⁸, ומשה בקש שתי שאלות: האחד אפשרית, והיא: הודיעני נא את דרכך, והשנית נמנעת, והיא: הראני נא את כבודך⁶⁹. ועל שאלת הראני נא השיב לו הקב"ה: לא תוכל לראות את פני⁷⁰. ועל שתיים אלה הזכיר שלמה בחכמתו: כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר⁷¹. באר: כי ידעת הש"י על שני חלקים, החלק האחד נמנע, והוא שאמר: כבוד אלהים הסתר דבר, החלק השני אפשר ויכול אדם לחקור עליו, והוא: וכבוד מלכים חקור דבר, בלומר חקירת מלכותו מצד פעולותיה, וכן אמר הנביא ע"ה: כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ⁷². באר: כי ידעת הש"י היא ידעת מדותיה, שזכיר אדם חכמתו איך ינהיג בהם עולמו, והוא שאמר הכתוב: כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ וגו', שהרי אין תחבולה בעולם להכיר אותו יתעלה מצד עצם כבודו רק מצד פעולותיו, לפי שהוא רחוק מכל רחוק מצד עצם כבודו, והוא קרוב מכל קרוב מצד דרכיו ופעולותיו, והמשל בזה מהשמש כי אם יבקש להשיגו מצד פעולותיו, כלומר זריחתו ואורו המאיר לארץ ולדורים עליה⁷³ או יעמוד על מציאותו וישתמש לאורו ויגיע אל הענין המבוקש ממנו, ואם יטרח שישגיגו מצד עגולו ושיכוין להביט בעיניו אל עין השמש תכחינה עיניו ולא יהנה מהשמש, כן יקרה בהשגת הש"י מצד פעולותיו, כלומר מצד חכמתו ומצד יכלתו בכל ברואיו נשכיל ונבין ענינו ואז יאיר שכלנו, אבל כאשר נטריח בעצם כבודו שנמשיל אותו ונדמיהו במחשבתנו הלא אנו מעורים עיני שכלנו מהשיג בו שום דבר, ועל זה נאמר: כבוד אלהים הסתר דבר. ועל דרך השכל⁷⁴: הודיעני נא את דרכך, תאריך, כלומר פעולותיך, והם הנמצאות שבבראשית שהוא יתברך מתואר בהם כי בהם ידענו האדם, והוא שאמר, ואדעך, והיודע אותו יתעלה הוא המוצא חן * והוא שאמר: למען אמצא חן בעיניך *, ובכלל תארונו שהם פעולותיה, הם הפעולות הבאות ממנו יתעלה בעולם, והם המדות שהזכיר * לו הבורא יתעלה, ולכך אמר: וראה כי עמו חגיו הזה, כלומר שאני * צריך להנהיגם בפעולות אלו בהם בדרך פעולותיך, והשיב לו: פני ילכו⁷⁶, מלשון כעס *, כענין: ופניה לא היו לה עוד⁷⁷. והנה משה בקש השגה אפשרית והיא ידעת התארים, ובקש גם כן השגה נמנעת כשאמר, הראני * שהיא בקשת עצמו ואמתתו ית', והשיב לו הבורא יתעלה על שאלת, הודיעני נא * שהיא ידעת תארו שהם פעולותיו: אני אעביר כל טובי⁸⁰, והטוב הזה הוא שהורה לו שיראהו פעולותיו שהן הנמצאות כלן שכתוב בהם: וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד⁷⁸, כלומר

6
11
16
21
24
31

שישיג טבעם והתקשרם קצתם בקצתם וידע הנהגתו להם איך היא בכלל ובפרט, ועל שאלת הראני נא השיב לו: לא תוכל לראות פני⁷⁰, כלומר אמתת עצמי כי לא יראני האדם וחי⁷⁰, אבל הנה מקום אתי⁷⁹. בלומר יש מקום עיני שתשיג ממנו תכלית מה שאפשר לאדם להשיגו, ומה שאמר: וראית את אחורי⁸⁰, הם הנמצאים כלם, ומה שקראם אחורי כמי שמשליך הדבר אחרי⁸¹, ונשא המשל הזה לומר שמציאותם רחוקה ממצויאותו יתעלה, ומה תרגם אונקלוס: ית דבתראי, כלומר כל הנמצאות כלם שהם אחרי * וטפלים אלי, ומה שאמר: ופני לא יראו, הוא אמתת עצמותו כמו שהוא לא יושג בשום פנים, ולפי תרגום אונקלוס: ודי קדמאי⁸², ירמות שיש גבראות עצמות אי אפשר להשיגם בשום פנים כפי מה שהם והם הדעות הנפרדות * ויחס אותם לבורא ית' * לומר שהם לפניו ובין ידיו תדיר לחזק ההשגחה בהם תמיד, והנה מנע ממנו השגה זו המכונה ב'פנים' * וייעדו בהשגה למטה ממנה והיא המכונה ב'אחורי', וכדי לבאר שההשגה הזאת נמנעת, אמר: ויעבור ה' על פניו⁸³, ומלת העברה במקום הזה כלשון: והוא ירה החצי להעבירו⁸⁴, שהוא מלשון מושאל למי שיחטיא כוונה אחת ויכוין כוונה אחרת ותכלית אחרת, ומלת, על פניו כנוי לבורא יתעלה *, ענין הכתוב: כי הבורא יתעלה העלים ממנו ההשגחה היא המכונה ב'פנים' ששאל עליה באמרו: הראני נא את כבודך⁶⁹, כי מתוך התשובה שהושב:

36
41

③

19

ופני לא יראו, יתבאר כי השגת הפנים בקש ממנו, ועל כן אמר: ויעבור ה' על פניו, שהעלים ממנו והעביר מדעתו ההשגה היא המכונה בפנים והעבירה לענין אחר, והוא ידיעת התארים שהדיעו הפעולות הבאות ממנו ית, והם י"ג מדות שהזכיר, והיא השאלה שבקש תחלה: הודיעני נא את דרכיך.

כג

89. השגחת ה' על ישראל בדרך הטבע. 90.

כלומר, השם "אלהים" מציין כל עצם אשר פעלו הוא בתחום מעבר לחושים הרגילים בעולם הטבע שלנו. הם, איפוא, נבדלים, כלומר מעל לטבע. 91. כי עם כל חשיבותם של יצירות עליונות אלה, כבר קבעו לנו (מנחות קי"א) תניא, אמר רבי שמעון בן עזאי, בוא וראה מה כתיב בפרשת הקרבנות, שלא נאמר בהן לא "אל" ולא "אלהים" אלא ה', שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק... (ועיין פירוש רבינו שם). 92. ראב"ע: הם המלאכים העליונים שהם יצירת אמת ואינם כגופות, והנשמות נגזרות מהן כאור היוצא מהשמש... 93. הרי שהכתוב מגדיר את ה"אלהים" כנבדלים מן החומר. 94. כי מאי קמ"ל שהשדים אינם ה'?! אלא הכוונה שאפילו לדרגת 'אלהים' (נבדלים מן החומר) אינם מגיעים. 95. חגיגה טז"א ת"ר ששה דברים נאמרו בשדים, שלושה כמלאכי השרת ושלושה כבני אדם... אוכלין ושותין כבני אדם, פרין ורביין כבני אדם ומתים כבני אדם... ועיין בזה ברבינו בראשית א, א ד"ה אלהים. 96. ולא הדיוטות. 97. על משקל "אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט". 98. היינו תפיסה והבנה על-חושיית. ובמצודות: בראותך כי בחכמתו מבין עלומות לב. 99. על מלך המשיח ("יוצא חטר מגזע יש"י").

110
חיות
סע

10
100

(כג) את פני האדן. המסדר עניניך בדברים הטבעיים, קענין "ולאדון לכל ביתו" (בראשית מה, ח). אלהי ישראל. מסדר עניני ישראל בענינים הרוחניים אשר למעלה מן הטבע, אשר לא יאותו וזלתי לנבדלים הנקראים 'אלהים'. קענין "זבח לאלהים יחרם" (לעיל כב, יט). וקענין "אלהים" די מדרהון עם בשרא לא איתוהי" (דניאל ב, יא). ולזה אמר על השדים "לא אלה" (דברים לב, יז). מפני שהם בעלי חמר ומתים כבני אדם, כמו שהזכירו זכרונם לברכה. ויקראו השופטים הממחים עם פני 'אלהים' (לעיל כב, כז). כי הם שפוטו לפעמים מבלעדי החושים, קענין שלמה שנאמר עליך "כי חכמת אלהים בקרבך" לעשות משפט" (מלכים א ג, כח). וקאמרו "ולא למראה עיניו ישפט ולא למשמע אזניו יוכיח" (ישעיה יא, ג). ולזה נקרא האל יתברך "אלהי האלהים" (דברים יז, יז). מסדר עניני המסדרים הכללי-טבעיים, והם הנבדלים מחמר, וקאמרו "ואדני האדנים" (שם). מסדר עניני המסדרים הטבעיים, והם הגרמים השמימיים, אמר אס"ן - יראה כל זכורך. להודות על הטוב הנמשך ממנו אליך בדברים הטבעיים באשר הוא אדון ישראל, והנמשך ממנו לחיי עולם באשר הוא "אלהי ישראל".

21

26

הסדר שבאי-הסדר

סימני חכמה

הדברים מבוססים על שיחות הרצ"ה לפרשתנו (שיחות הרצ"ה שמות, כי תשא סדרה א).

התורה לא 'מסודרת'

"אין מוקדם ומאוחר בתורה" (פסחים ו ע"ב; רש"י בראשית ו, ג; ועוד). דוגמה פשוטה לכך היא ספר במדבר, המתחיל ב-א' אייר של השנה השנייה ליציאת מצרים, ושתי פרשיות מאוחר יותר, מספר הכתוב על תג הפסח שהיה בניסן. בפרשתנו ישנה דוגמה קיצונית, שאמנם אינה מוסכמת על כל המפרשים, אך זוהי דעתו של רש"י. להבנתו, מאורעות הפרשה, כולל חטא העגל, התרחשו לפני הציווי על מלאכת המשכן, המתואר כבר בפרשת תרומה.

בכל אדם נבון יש שאיפה לסדר. אדם שרואה דברים מפוזרים, נוטה לסדר אותם. העולם המדעי חותר להבין את החוקיות שבמציאות, את הסדר השיטתי שלה. גם לקב"ה יש סדר, סדר אחר. התורה אינה מסודרת בהכרח על פי המהלך הכרונולוגי, אלא על פי סדר רעיוני. המהר"ל ב'גבורות ה'" (הקדמה שניה) כותב שהרבה אנשים מתקשים לקבל את הרעיון של נס, כי נס נראה בלבול של סדרי העולם הרגילים. ויש לזכור שהמדרש שלנו הוא לא מוחלט, שיש סדר אחר, עלינו יותר.

6

סדר הוא רצף של פרטים, המקבל משמעות מהיחס המדויק ביניהם. למשל, אם נשנה את סדר המילים, אפילו במשפט פשוט, נאבד את משמעותו ובמובן זה, בתורה יש המון משמעות לסדר. כך למשל נאמר על סדר עשיית הקטורת המופיע בפרשתנו: "אם חיסר אחת מכל סמניה חייב מיתה". כך גם שמן המשחה, המגיע עם מתכון מדויק, כולל מידות מסוימות מאוד של מרכיביו. ללא סדר פגה המשמעות.

העגל – סירוב לסדר האלהי

הרב צבי יהודה זצ"ל, בשיחותיו, מתאר סדר זוגי שעל פיו התורה כתובה. פרשיות שמות וארא עוסקות בהכנות ליציאת מצרים, פרשיות בא-בשלח עוסקות ביציאה עצמה, פרשיות יתרו-משפטים עוסקות בנתינת התורה, פרשיות תרומה-תצוה עוסקות בציווי על המשכן, ופרשיות ויקהל-פקודי עוסקות בביצוע. רק פרשת כי תשא שוברת את הסדר – אין לה בת-זוג. חטא העגל מהווה חריגה מהסדר.

ואכן, חטא העגל התחיל משעבוד לסדר האנושי. עם ישראל רואה "כי בשש משה לרדת מן ההר". משה מאחר ואינו עומד בסדרי הזמנים. דיוק בזמנים חשוב לנו בחיים, אבל כשמשתעבדים אליו יותר מדי, הוא הופך לבית כלא מחשבתי. על כל אדם להבין שהסדר שלו אינו חזות הכל. אדם שמגיע לחדר מיון עם כאב רגל, ומתרגז כשמטפלים תחילה בחולים שבאו אחריו, רואה רק את הסדר שבעמידה בתור, ולא את סדר הדחיפות.

עם ישראל, עקב איחור של שש שעות, עובר משבר אמון חריף ביציאת מצרים, בתורה ובמשה, ונופל בחטא עצום. הזוגיות, הסדר של ספר שמות נשבר, והכל כגלל קוצר רוח, בגלל חוסר פתיחות לסדר אחר.

לוותר על הסדר האנושי

חטא העגל עצמו היה חטא של ייחוס אלוהות לפסל, חטא של הגשמה. הגשמה היא ניסיון להכניס את האלוהי לתבניות אנוש, לצורת המחשבה שלנו, לסדר שאנו קובעים לעצמנו. הדעת והשכל מתקשים להפנים את האינסופי, את הבלתי נתפס במחשבה.

הרצי"ה מזכיר בהקשר זה ביאור יפה.² בתפילה אנחנו אומרים "וחננו מאתך דעה בינה והשכל", אנו מבקשים שהדעה תבוא "מאתך", מאת ה'. אין אנחנו מתפללים לחזק את השכל שלנו, את תפיסת הסדר שלנו, אלא לקבל את השכל "מאתך", להצליח קבל את הסדר האחר, הנשגב, של הקב"ה. זו מסירות נפש מאוד גדולה, להיות מוכן לוותר על הדבר היקר לנו ביותר, על תבניות המחשבה והסדר שלנו, כדי להתעלות לסדר אחר, סדר אלוהי.

לאחר חטא העגל, אלוהים מודיע שהוא עוזב את עם ישראל, "כי לא אעלה בקרבך". כל התכנית השתנתה. אם אין פתיחות לסדר שמימי. וישנה התעקשות להישאר בסדר האנושי, אזי בלתי אפשרי לזכות להשתייך להנהגה אלוהית. משה מתחנן לפני הקב"ה להעביר את רוע הגזירה, "ונפלינו אני ועמך", משה מבקש הפליה, שייכות לסדר אחר, שונה משאר האנושות.

הסדר במצוות

עקרון ההתעלות מסדר אנושי לסדר אלוהי מצוי כבר בתחילת הפרשה: "ועשית כבוד נחשת וכנו נחשת לרחצה ונתת אתו בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים. ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם". נטילת ידיים – הידיים הן האיבר העיקרי שלנו ליצירת סדר בעולם. הציווי ליטול ידיים, משמעו להרים את יכולת הסידור שלנו לגובה אחר, לסדר אחר, קדוש.

(13)

ס

6

11

16

21

26

31

36

41

(7)

על פניו מתרחשים דברים בעולם, התפילה. זה אמנם לא המהלך המקובל לפתרון בעיות בעולם, אך אנו משוכנעים שיש מנגנון אלוהי שמושגה ופועל ממושית על פי תפילתנו.

הלילה שבו אנו זוכרים את יציאת מצרים, גדושת הניסים, נקרא 'ליל הסדר'. הלכותיו שונות משל כל השנה, והוא כולו ערוך על פי סדר מסוים, זהו ה-'סדר'.

6 התורה כולה בנויה על סדרים - סדר פיטום הקטורת, סדר המערכה, ישנו סדר עדיפויות בלימוד, סדר התקדמות בעבודת ה', סדר קדימות הלכתי במצוות. אפילו בפורים, הנתפס כמייצג מעין השתחררות, יש סדר, ומצות מתנות לאביונים קודמת למשלוח מנות. המצוות, בדקדוקיהן, מתארות את הסדר האלוהי.

סדר אישי

7 גם בהתעלות הרוחנית יש סדר, לא כל אחד יכול לעלות באותו קצב ולאותו מקום. בהמשך הפרשה, כאשר משה יורד שנית מהר סיני, קרן עור פניו. אך לעם ישראל אין גישה למעלה הרוחנית הזו, ולכן הקב"ה שם מסווה על פניו, מסכה. לא כל אחד יכול לקבל את האור של משה, את הסדר של משה. ישנם סדרים שונים, לאנשים במדרגות שונות. משה לא זונח את העם. הוא ממשיך ללמד ולהדריך אותם, אבל הוא אינו חי באותו סדר כמותם. 6

לשאברהם הולך לעקידה, הוא ויצחק עוזבים את הנערים: "שבנו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוו ונשוכה אליכם" (בראשית כב, ה). לפי המדרש, הנערים לא ראו את הענן שקשור בהר, את השכינה, הם לא היו שייכים לאותו סדר עליון, ולכן הם הושארו לחכות מאחור.

4 לפעמים, גדולי ישראל חיים וחושבים על פי סדר אחר, צורת המחשבה והפעולה שלהם שונה מהותית משלנו. אין צורך להוריד אותם בכוח לסדר שלנו, לתפישות בהן הורגלנו. לא את כל השגותיהם הם יכולים לחלוק עימנו, ולא תמיד ניתן להחיל את הסדר שלנו עליהם.

פכשם כי תשא, היא פרשת המחיר שבשבירת הסדר, המלמדת אותנו על ערכו של הסדר העליון. אנו ממשיכים מכאן לפרשיות 'ויקהל-פקודי', המתארות את בניין המשכן בשלמותו. רק לאתר שהמשכן יעמוד על תילו, בדיק על פי הסדר שהתווה רבונו של עולם, דבר דבור על אופניו, בלי להחסיר אף פרט, תוכל לשרות השכינה בעם ישראל.

פרשת פרה

פרשת פרה אדומה נקרא בכתוב חוקת התורה ולא חוקת הפרה כמו שנאמר זאת חוקת הפסח וכדומה אלא חוקת התורה ולהלן בפרשה נאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל וידוע מאמרם דלימד שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עלי' במ"מ חזינו דבפרשת פרה נכלל כל התורה כולה ושינוי הלשון בין זאת התורה וזאת חוקת התורה יש לבאר

רקאי על שני חוקי התורה, ותורה שבכתב נקרא זאת התורה כענין הפסוק שאנו קוראים בשעת הגבהת התורה וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל כחוקת התורה קאי על תורה שבע"פ שכזה יש ענין חקיקה בלב כל ישראל להוציא התורה ע"פ חכמי הדור, ככל דור ודור וכל מה שתלמיד התיק עתיד לחדש וכו' מ"מ נתגלה התורה ע"י לומדי התורה שבכל דור ודור וע"ז באו שתי ברכות התורה אשר בחר בנו קאי על תורה שבכתב ואשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו קאי על תורה שבע"פ שנובע מתוך לבות ישראל, אלא דמ"מ צ"כ למה דוקא באה פרשת פרה (ד"א דקריאתה דאורייתא) בתור סמל לחוקת התורה.

17

15
1/11/20
7/10/20

והנה ברש"י איתא דלמה נקראה חוקה מפני שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל לומר מה המצוה האת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חוקה גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחרי' עכ"ל, נמצא דחוקת הפרה היא גזירה מלפניו שאין בה טעם ושכל ועוד יותר יש לומר דהוי נגד השכל כידוע דיש בה ענין מיוחד שמטהר טמאים ומטמא הטהורים וזהו מלבד שאין לה טעם הוי היפך השכל, וכבר פירש אחד מגדולי החסידות דפרשת פרה טמון ענין נשגב של אהבת ישראל דגזרה חכמתו יתברך שאי אפשר ליהודי ליטהר עצמו מטומאת מת רק ע"י מה שיהודי שני השורה הפרה או האוסף וכו' מסכים להעשות טמא כדי לטהר אותו מטומאה החמורה נמצא דפרשת פרה מראה על אחדותם של כל ישראל ומ"מ נשארה טהרת פרה אדומה ענין של חוק ולמה.

והנה רש"י בסוף מגילה הביא דברי הירושלמי דבדין הוא דתקדים החודש לפרה דבראש חודש ניסן הוקם המשכן והפרה לא נשרפה עד' שני בו ולמה קדמה אלא משום דהיא טהרתן של ישראל, ורבים נלאו לבאר דברי הירושלמי דמאי בעי בזה שיש בה טהרתן של ישראל וביחוד בזמן הזה שאין לנו קרבן פסח וגם לא אפר פרה. והנראה בזה דהנה טהרת פרה באה דוקא לטומאת מת, והנה מה שבאה מיתה לעולם הי' דוקא מחטא דעץ הדעת ועיקרו של החטא נאמר בכתוב דהסית להם הנחש דוהיתם כאלקים יודעי טוב ורע נמצא דכל ענין החטא והמיתה וטומאתה שבא על ידה הי' הכל ע"י שאיפה של דעת עד כדי יודעי טוב ורע נמצא דהתקנה

לחטא הנוראה של עץ הדעת צריך להיות דוקא ע"י ביטול דעתו של האדם וקבלת עול מלכות שמים א"כ מוכרח שפרשה של טהרת ישראל מטומאת מת צריך להיות מצד חוקה, חקה חקקתי גזירה גזרתי ואין לך להרהר אחרי' וע"י ביטול הדעת לגמרי יתכן לתקן החטא. (ואם הד' פרשיות מתאימים לד' פרשיות של תפילין כלעיל א"כ פרשת פרה באה כנגד פרשת שמע שהוא קבלת עול מלכות שמים). ואולי לזה מתכוונים דברי הירושלמי שיש בהם טהרתן של ישראל דהיינו דמגיעים לעבודה של קבלת עול דהוא למעלה מעבודה שעל פי השגה ושכל וכן ענין האהבת ישראל הנזכר באה ג"כ ע"י ביטול חשבונות ושכל וטעם של מה שטוב לעצמו ועושה לטובת חברו כי כן גזרה חכמתו.

וי"ל דמה שנקראה חוקת התורה היינו דע"י טהרת פרה לכפר על חטא העגל כפרש"י בעיקר רצוננו לתקן כדי להגיע בתורה למצב של לוחות ראשונות שיהיו הדברות חקוקה על לב כל ישראל כענין חרות על הלוחות ולכן שפיר שייך טהרה זו לזאת חוקת התורה.